

дитиною) від 3 лютого 2009 р. № 3-рп/2009 //Вісник Конституційного Суду України.–2009.– № 2.

16. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпунктів 3.5, 3.6 пункту 3 статті 3 «Прикінцеві положення» Закону України «Про Митний тариф України», абзацу восьмої частини другої статті 9 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (справа про тимчасову надбавку до діючих ставок ввізного мита) від 23 червня 2009 року № 15-рп/2009 // Вісник Конституційного Суду України. – 2009. – № 4.
17. Кравчук Л.М. Держава і влада: досвід адміністративної реформи. – Інформаційно-видавничий центр «Інтелект», 2001. – С. 17.

Рецензент: суддя Конституційного Суду України, професор кафедри муніципального права Академії муніципального управління Кампо В.М.

УДК 342.29

Львова Є.О.,

к.ю.н., доцент кафедри права і законотворчого процесу Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України

ІДЕЙНО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ГЛОБАЛЬНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Розглядаються теоретичні питання глобалізації сучасного конституціоналізму, проведено аналіз сучасних досліджень конституціоналізму та глобального конституціоналізму, а також проаналізовано ідейні позиції щодо концепту «глобальний конституціоналізм».

Рассмотрены теоретические вопросы глобализации современного конституционализма, осуществлен анализ современных исследований конституционализма и глобального конституционализма, а также проанализированы идейные позиции, касающиеся феномена «глобальный конституционализм».

The article deals with theoretical problems of globalization of modern constitutionalism, the analysis of modern researches of constitutionalism and global constitutionalism, and besides the article reveals ideological positions concerning the concept of «global constitutionalism».

Постановка проблеми. Тема глобального конституціоналізму стає все більш актуальною та пріоритетнішою в національних і міжнародних правових дискусіях початку ХХІ століття. Сьогодні держави все частіше вступають у міжнародні відносини задля вирішення глобальних проблем міжнародної безпеки та протидії тероризму, вирішення екологічних питань та питань, що стосуються відродження світової економіки після фінансово-економічної кризи. Це, у свою чергу, висвітлило колективну думку держав

про те, що світу потрібна нова структура глобального управління із власним конституційним порядком.

З приводу зазначених тенденцій слід відмітити, що останнє п'ятиріччя ознаменувалося інтенсифікацією конституціональних дискурсів з питань транснаціонального співробітництва та зростанням уваги наукових шкіл до виникнення і наслідків прийняття міжнародних конституцій, в тому числі і феномена глобального конституціоналізму.

Ступінь наукової розробки теми. Сама категорія «конституціоналізм» та вплив глобалізації на розвиток сучасного конституціоналізму у вітчизняній науці конституційного права почали досліджуватися досить недавно і є предметом наукового пошуку таких провідних вітчизняних вчених, як М.О. Баймуратов, Ю.О. Волошин, В.Н. Денисов, В.І. Євінтов, В.М. Кампо, О.Л. Копиленко, А.Р. Крусян, П.Ф. Мартиненко, Ю.М. Оборотов, М.П. Орзіх, В.Ф. Погорілко, І.Д. Сліденко, П.Б. Стецюк, В.М. Шаповал, С.В. Шевчук та ін. Оскільки в українській конституційно-правовій науці конституціоналізм ще досі не одержав єдиного визначення (існує три підходи до визначення конституціоналізму – політичний, філософський та юридичний), вочевидь, що дослідження глобального конституціоналізму в Україні знаходиться на початковій стадії, і у своїй більшості базується на доктринальних дослідженнях зарубіжних вчених, а саме Ж.-П. Жаке, П. Грега, Дж. Дуноффа, К. Ніколідіса, К. Робінсона, К. Томушата, Д. Трахтмана, К. Чіампи, А. Шайо, О.М. Барабанова, В.Д. Зорькіна, С.Ю. Кашкіна, І.О. Конюховой, Р. Людвиковського та ін.

Метою статті є аналіз сучасних досліджень категорії «глобальний конституціоналізм» та висвітлення актуальних теоретичних проблем формування категоріального апарату міжнародного та конституційного права в умовах глобалізації.

Викладення основного матеріалу. Незважаючи на те, що глобальний конституціоналізм є відносно новим явищем, він фактично якісно відповідає сучасним тенденціям соціального та правового розвитку світової співдружності держав. Історія має дуже багато прикладів намагання об'єднати світ в рамках різних політичних, соціально-економічних або релігійних структур, а це у свою чергу, можна вважати першими начерками для портрету глобального конституціоналізму.

Дискусії про глобальне управління і його роль у сучасній світовій політиці розгорнулися серед представників конституційної доктрини ще наприкінці 1990-х років, тобто в період розквіту доктрини «інтернаціоналізму і глобалізму». У той час Сполучені Штати Америки перманентно намагалися просувати свою політику в світі в якості спільного виразу демократичних інтересів міжнародної спільноти. Зокрема, зазначалося, особливо після подій у Косово, про витиснення моральними та демократичними імперативами застарілих і «недостатніх» норм Статуту ООН, про право світової спільноти на втручання у справи незалежних держав [1]. Наприкінці ХХ сторіччя зарубіжними вченими

також пропонувалася ідея формування глобального комунітарного права – так званого конституційного права народів [7]. Більш того, ідея німецького вченого К. Тамушата, фундатора доктрини міжнародного конституціоналізму, про подібність статуту ООН з конституцією міжнародного співтовариства була позитивно сприйнята науковою спільнотою світу [12].

Як методологічно вірно зазначає вітчизняний науковець Ю.О. Волошин, в той час активно утверджувалась думка про те, що Вестфальська модель світу, заснована на принципах державного суверенітету, поступово повинна поступитися системі «глобального управління без уряду», заснованій на розумінні співтовариства демократичних держав як «широкого уніполю» світової спільноти в цілому, про необхідність розширення такого співтовариства до демократичного світу в цілому [3, с. 320].

Пізніше вказані ідеї було відображено в Документі Копенгагенської наради Конференції з людського виміру Наради з безпеки та співробітництва в Європі (далі – НБСЄ) від 29 травня 1990 р. та Паризькій Хартії для нової Європи, прийнятої державами-учасниками НБСЄ 21 листопада 1990 р. [15], в останній у свою чергу зазначається, що держава має надмірну владу, гарантією якої виступає повага до прав людини і основних свобод, їх невід’ємність і гарантованість законом.

Новітній етап розвитку концепції глобального конституціоналізму ознаменувався розширенням Європейського Союзу, розробкою Конституції ЄС і підписанням Лісабонської Угоди 2007 р., що відособило європейське конституційне право у окрему систему (галузь) права.

На думку, російського вченого О.М. Барабанова, глобальний конституціоналізм – це чергова форма правління, коли влада, щоб відповідати вимогам демократії, повинна бути конституційно обмеженою [2].

Проте, як зазначає провідний вітчизняний науковець М.П. Орзіх, конституціоналізм не є тотожним конституції; конституціоналізм – це історична реальність, що має бути вираженою (з урахуванням достатньо гнучкої його всесвітньої концепції) в евристично значимих наукових поняттях, придатних для практичного використання [5, с. 23].

Дійсно, ми згодні в тому, що характерною рисою сучасного конституціоналізму є його гнучкість, оскільки Конституція – це живий документ, і відповідно конституціоналізм також постійно «зростає та розквітає», відповідаючи існуючим реаліям, і є значно ширшим за Конституцію.

Як зазначає С.В. Шевчук, доктрина конституціоналізму наполягає на неможливості проявів свавілля державної влади, оскільки органічною характеристикою принципу верховенства права є сукупність вимог, що прямо пов’язані із природним правом [6].

Деякі зарубіжні представники конституційної доктрини, які досліджують феномен глобального конституціоналізму, тим не менш, визначають конституціоналізм як «академічний артефакт», що

проявляється лише в навичках в юриспруденції та академічному дискурсі. Відповідно до висловлювання професора Антже Вінера (Німеччина), конституціоналізм розуміється «ані як вивчення правових документів (Конституції), ані як процес створення правової бази (конституціоналізації)» [14]. Замість цього, він визначає його як систему координат в просторі міждисциплінарних досліджень, що здійснюються з особливою увагою. На погляд Антже Вінер, конституціоналізм в широкому сенсі асоціюється з вивченням складових елементів правової та політичної практики, що є центральними для оцінки його законності чи легітимності [14].

Англійські вчені Дж. Л. Дунофф та Дж. П. Трахтман у своїй роботі «Функціональний підхід до глобального конституціоналізму» надають власне визначення глобального конституціоналізму. Вони тлумачать його як «розширення конституційного мислення до світового порядку, що ґрунтується на ідеях, переконаннях і зобов'язаннях так само, як політика чи правова доктрина». Крім того, на їх думку, існування такого інтрасуб'єктивного розуміння є однією з ключових позначок того, що з конструктивістської точки зору, відрізняє «конституційний» міжнародний правовий порядок від «високо легалізованого» міжнародного правового порядку [9].

Необхідно зазначити, що саме з приводу цього концепція глобального конституціоналізму викликає в юристів-міжнародників дуже багато питань, серед яких, наприклад, такі:

а) які саме «конституційні» риси притаманні глобальному управлінню?

б) чи входимо ми у нову еру конституціоналізму, чи на нас чекає кінець знайомого нам конституціоналізму?

в) яким чином традиційний конституційний порядок буде співвідноситись із фрагментацією світового правопорядку?

Слід зазначити, що відповіді на більшість з наведених питань до цих пір немає.

Крім того, сучасні науковці, зазначаючи про існування глобального конституціоналізму, все ж задаються питанням наскільки «глобальним» він є. Наприклад, тайванський вчений Мінг-Сунг Куо замислюється над гіпотезою, що у випадку, коли конституціоналізм стає глобальним, його значення не може набути адекватного розуміння в рамках традиційного конституціоналізму. Тому він вважає природним, що, швидше, глобальний конституціоналізм має багато визначень і повинен бути розчленованим [10]. Аналогічного підходу дотримується й Ю.О. Волошин, зазначаючи, що розвиток концепції глобального конституціоналізму безпосередньо пов'язаний з проблемою конституційної модернізації та виникненням глобального конституційного права. Крім того, він вважає, що сучасний конституціоналізм завдяки інтенсивній діяльності міжнародних організацій, міждержавних інтеграційних об'єднань, отримує додаткового якісного імпульсу свого розвитку [3, с. 227].

До того ж, привертає увагу потенційно продуктивне судження професора Гарвардської школи права Марка Тушнета, про те, що транснаціональні неурядові організації, що торкаються конституційних питань - як правило, але не виключно, є підмножиною конституційного закону, що стосується основних прав людини - оскільки фокус їх турботи є ще однією інституційною локацією, що підштовхує до глобалізації конституційного права [13].

У свою чергу науковці з Індії (Гоа) Антоніо і Кармо Десуза у своїй книзі «Світовий конституціоналізм» закріплюють, розвивають та обґрунтовують концептуальні засади для формування Всесвітньої Конституції та Світового конституціоналізму [8]. Не можна не погодитись з їх позицією про те, що створення деякими світовими владами, заради ринкової експансії, штучного економічного порядку без урахування законності та справедливості до всіх гравців, призвело до колапсу існуючого світового порядку. Позаплановий швидкій зріст в умовах ринкової економіки може призвести до однобічного розвитку та піддати небезпеці нашу планету. Егоїстичні інтереси, не має різниці чи індивідуальні, чи корпоративні або національні, можуть спонукати зміни, що не будуть корисними для всього світу в цілому, (і таким чином, людство вже фактично постало перед необхідністю формування нового світового економічного правопорядку – Авт.).

На думку Кармо Десуза, Всесвітня Конституція на відміну від національних конституцій, що візуалізують повноцінні органи державної влади, може бути міжнародним документом, що матиме популярність, у порівнянні з іншими міжнародними документами. У такому сенсі, маючи бренд «Всесвітня Конституція», вона може забезпечити мінімальні принципи регулювання міжнародних відносин. У цьому сенсі вона була б вищим законом за всіма іншими міжнародними документами. Крім того, цей документ може піти далі і запровадити м'який виконавчий, законодавчий або у якомусь роді арбітражний механізм.

У свою чергу світовий конституціоналізм може розвиватись навіть і без писаного документу, оскільки в деяких країнах конституціоналізм передував виникненню Конституції. Насправді, світовий конституціоналізм може мати додаткове законне походження, наприклад, завдяки науковим дебатам або шляхом обговорення через глобальну мережу з використанням різних методів передачі даних. Однак кращою причиною для його прийняття є те, що всесвітній конституціоналізм вже перейшов за поріг міжнародного права в різних іпостасях, оскільки його принципи застосовуються у галузі екологічного права, права прав людини та в багато інших областях. Іншим, ефективним обґрунтуванням того, що світовий конституціоналізм має кілька переваг над Всесвітньою Конституцією є те, що він є вільним від елементів нав'язування і побоювання щодо контролю влади.

Таким чином, розглядаючи категорію світового конституціоналізму, Кармо Десуза зазначає його основні характерні риси:

- світовий конституціоналізм не потребує початкового письмового документу, що є очевидним, виходячи з історії деяких країн (Індія, США);
- світовий конституціоналізм може надати філософію, культуру, концепції та цінності для подальшого створення майбутньої Конституції;
- процес розробки філософії, культури, концепції та цінностей конституціоналізму для майбутньої Конституції, вже почався;
- світовий конституціоналізм може виникнути до закріплення Конституції, або він може задати напрямок для майбутнього керівництва її прийняття,
- треба зробити спільні зусилля по встановленню правових принципів, цінностей, концепції для світового порядку під егідою Світового Конституціоналізму,
- такі принципи і правові цінності можуть допомогти в орієнтації муніципальних судів, національних органів законодавчої та виконавчої влади, ще до того як Закон набуде сили [8].

Дослідженню цінностей органічного конституціоналізму приділяє увагу й український конституціоналіст І.Д. Сліденко, який досліджує категорію «конституціоналізм» в площині функціонування Конституції і таких категорій, як «моральність», «ціннісна вартість» та «ціннісна орієнтація» [4]. Вважаємо, що це є якісно новою парадигмою в дослідженні цього важливого політико-правового феномену, яка на основі аксіологічної характеристики може привести до нового розуміння ролі конституціоналізму в подальшому існуванні сучасної держави та сучасної міжнародної співдружності держав. Тобто, висвітлити прогностичний потенціал конституціоналізму.

Німецький науковець Крістін Швьобель, підкреслюючи необхідність переосмислення поняття «глобального конституціоналізму», йде далі та вводить власне поняття «органічного глобального конституціоналізму». На її думку, обмеження, що проявились завдяки ігноруванню таких процесів, як фрагментація, та упередження, що виникають через такі реалії як гегемонія в міжнародному праві, підіймають питання про необхідність переосмислення дискусій стосовно глобального конституціоналізму. Вона пропонує розуміти «органічний глобальний конституціоналізм» в якості існування, визначеного конституціоналізмом як процес, конституціоналізмом як «негативним всесвітом», конституціоналізмом як обіцянками на майбутнє. Крім того, за її висловлюванням, що на нашу думку, також має спірний характер, зазначені особливості запропонують альтернативний засіб обмеження наукових дискусій, а також запропонують засоби виправлення ідеї глобального конституціоналізму [11].

Таким чином, питання поступової глобалізації конституціоналізму хоча й мають дискусійний характер, проте виступають засадою для трансформації міжнародного публічного права і конституційного права відповідно до реалій сьогодення.

Висновки. Підводячи підсумки, варто підкреслити, що у XXI сторіччі наука публічного права отримує якісно нові глобальні ознаки, що

в тому числі є пов'язаними з новітніми глобальними ідеями міждержавної інтеграції, транскордонного співробітництва, «сталого розвитку» тощо. Ідея глобального конституціоналізму ще не отримала свого закріплення в рамках якогось одного нормативного-правового акта міжнародного (універсального або регіонального) характеру, проте цей феномен вже викликав великий інтерес серед юристів-міжнародників та фахівців-конституціоналістів, які зазначають про появу нового глобального конституційного, глобального адміністративного та глобального міжнародного права та надають конкретні приклади, шляхом визначення сталих політико-правових та соціально-правових тенденцій. Впевнені в тому, що подальші активні дослідження науковців у зазначеному напрямку дадуть змогу знайти нові форми і методи реалізації конституційних принципів в рамках нового міжнародного правопорядку.

Використані джерела:

1. Барабанов О.Н. Право и сила в разрешении конфликтов: новые подходы к проблеме гуманитарной интервенции / О. Н. Барабанов // Конфликты в современном мире. – М.: Моск. обществ. науч. фонд, 2001. – С. 81.
2. Барабанов О.Н. Глобальное управление и глобальное сотрудничество./ О.Н. Барабанов// Глобализация: человеческое измерение. – М.: РОССПЭН, 2002 – С. 31-53, Барабанов О.Н. Глобальное управление: моногр./ О. Н. Барабанов, В. А. Голицын, В. В. Терещенко. – М.: Изд-во МГИМО-Ун-та, 2006 – С. 127-128.
3. Волошин Ю.О. Конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції: теоретико-методологічні аспекти: Монографія / За ред. М.О. Баймуратова / Ю. О. Волошин – К.: Логос, 2010 – 426 с.
4. Сліденко І.Д. Проблеми співвідношення юридичної і фактичної Конституції України з позицій світового конституційного виміру / І. Д. Сліденко // Конституція і конституціоналізм: вибіркові проблеми / Відп. ред. П.Ф. Мартиненко, В.М. Кампо. – К., 2007. – С.15.
5. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. / М.П. Орзих, М.В. Афанас'єва, В.Р. Барський [та ін.]; за ред. М.П. Орзіха. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 272 с.
6. Шевчук С.В. Доктрина верховенства права та конституціоналізму: історична генеза і співвідношення. / С. В. Шевчук // Право України – 2010 - № 3 [Електроний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.info-prensa.com/article-275.html>
7. Ciampi C.A. Intervento del Presidente della Repubblica Italiana, Carlo Azeglio Ciampi in occasione dell'incontro con gli ambasciatori italiani nel mondo. September, 1999 [Електроний ресурс]. – Режим доступу : <http://esteri.it>
8. D'Souza A., D'Souza C. World Constitutionalism. - Cambridge Scholars Publishing, 2007.
9. Dunoff J.L., Trachtman J.P. A Functional Approach to Global Constitutionalism [Електроний ресурс]. - Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=1311983>
10. Ming-Sung Kuo. Between Law and Language: When Constitutionalism Goes Plural in a Globalising / Ming-Sung Kuo // World Modern Law Review. - Vol. 73 - 2010 - pp. 858 - 882.
11. Scwobel C. Organic Global Constitutionalism [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=7857221>
12. Tomuschat Chr. International Law: Ensuring the Survival of Mankind on the Eve of a New Century, General Course on Public International Law / Chr. Tomuschat // Recueil decours. – 1999. - № 25.

13. Tushnet Mark. The inevitable globalization of constitutional law [Електроний ресурс]. – Режим доступу : <http://ssrn.com/abstract=1317766>
14. Wiener Antje. Global Constitutionalism: Mapping an Emerging Field , 2011 // Режим доступу [Електроний ресурс]. – Режим доступу : http://cosmopolis.wzb.eu/content/program/conkey_Wiener_Mapping-Field.pdf
15. Документ Копенгагенської наради Конференції з людського виміру Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 29 травня 1990 р. та Паризька Хартія для нової Європи, прийнята державами-учасниками НБСЄ 21 листопада 1990 р. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

*Рецензент: д.ю.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України
Баймуратов М. О.*

УДК 342.565.2(477)

Нікітіна І.О.,

помічник судді Конституційного Суду України,
здобувач кафедри конституційного права УжНУ

ПОНЯТТЯ І ПРАВОВА ПРИРОДА СТАДІЙ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ЩОДО ТЛУМАЧЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ КОНСТИТУЦІЇ ТА ЗАКОНІВ УКРАЇНИ

У статті аналізуються окремі аспекти стадій конституційного провадження у справах щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України. За результатами дослідження автор пропонує власне визначення поняття «стадії конституційного провадження», засноване на реалістичній конституційно-правовій доктрині.

Статья анализирует отдельные аспекты стадий конституционного производства по делам относительно официального толкования Конституции и законов Украины. По результатам исследования автор предлагает собственное определение понятия «стадии конституционного производства», основанное на реалистичной конституционно-правовой доктрине.

The article concerns with the certain aspects of the stages of the constitutional proceedings in the cases of concerning official interpretation of the Constitution and laws of Ukraine. As the result of the research, the author suggests her own definition of the notion «stage of the constitutional proceedings», which is based on the realistic constitutional doctrine.

Постановка проблеми. В умовах розбудови в Україні демократичної, соціальної, правової держави особливого значення набуває конституційне судочинство, в межах якого забезпечується контроль за конституційністю законів та інших правових актів, а також – тлумачення Конституції та законів України. Ці надзвичайно важливі державні функції покладено на Конституційний Суд України, який відповідно до частини першої статті 147 Конституції України визначений єдиним органом конституційної юрисдикції в нашій державі.